

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Για το μάθημα του 8^{ου} εξαμήνου «Ο Πόλεμος στις Διεθνείς Σχέσεις» υπάρχει η ιστοσελίδα <http://www.ifestosedu.gr/75EuDefPolUnion14.htm>, η οποία θα ενημερώνεται διαρκώς κατά την διάρκεια του εξαμήνου.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Διδάσκοντες Καθηγητής Παναγιώτης Ήφαιστος, Επίκουρος Καθηγητής Νίκος Ραυτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Ανδρέας Λιαρόπουλος

Σύντομη περιγραφή: Το μάθημα 'Πόλεμος στις Διεθνείς Σχέσεις', όπως και το «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων», διδάσκεται σε ένα προχωρημένο εξάμηνο. Σκοπό έχει να φωτίσει το σημαντικότερο φαινόμενο της ιστορίας, την θέση και τον ρόλο του πολέμου στην διεθνή πολιτική. Συμπεριλαμβάνονται ιστορικά ζητήματα, ο συναφής θεωρητικός προβληματισμός και κυρίως η σχέση πολέμου, πολιτικής και στρατηγικής, σύγχρονα μεγάλα προβλήματα όπως η διασπορά των μέσων μαζικής καταστροφής και οι σχέσεις μεταξύ μικρών και μεγάλων κρατών στην διεθνή πολιτική. Οι διεθνικοί δρώντες εξετάζονται τόσο ως ζήτημα της διεθνούς διακυβέρνησης όσο και ως ζήτημα το οποίο κατά την διάρκεια της μεταπυροπολεμικής περιόδου αποτέλεσε το αίτιο επεμβάσεων στην διεθνή πολιτική. Η εξέταση αυτών και άλλων πεδίων γίνεται σε αναφορά με κλασικά κείμενα στοχαστών όπως οι Θουκυδίδης, Μακιαβέλι, Κλαούζεβιτς, Κονδύλης, Aron, Bull, Wight, Waltz και Mearsheimer.

Η δήλωση συγγραμμάτων για το φετινό εξάμηνο έχει ως εξής: Π. Ήφαιστος, **Ο Πόλεμος και τα αίτιά του**

Η υποχρεωτική δήλωση συγγραμμάτων η οποία λόγω περικοπών επανήλθε στο ένα μόνο βιβλίο, δεν είναι περιοριστική. Τα ζητήματα που διδάσκονται στο πρόγραμμα σπουδών απαιτούν συνδυαστική μελέτη σύνθετων και αλληλένδετων γνωστικών πεδίων τα οποία δεν είναι δυνατό να συμπεριλαμβάνονται όλα σε ένα μόνο βιβλίο. Γι' αυτό, στην βιβλιογραφία συμπεριλαμβάνονται όλα τα βιβλία τα οποία το πανεπιστήμιο έχει προμηθεύσει στους φοιτητές σε παρελθόντα έτη ή στο ίδιο εξάμηνο, βιβλία τα οποία βρίσκονται στην βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου και αναρτημένα κείμενα στα οποία θα παραπέμπουμε. Σε κάθε περίπτωση, η διδασκαλία θα καλύψει σφαιρικά και περιεκτικά όλο το γνωστικό πεδίο όπως ορίζεται στο πρόγραμμα σπουδών και ο τελικός έλεγχος γνώσεων θα στηριχθεί σε αυτή.

Οι φοιτητές καλούνται να αναζητήσουν και να μελετήσουν και τα εξής κείμενα ή οποιαδήποτε άλλα σχετίζονται με τα γνωστικά πεδία που διδάσκονται.

Οι διδάσκοντες προτείνουν στους φοιτητές, πέρα από το προτεινόμενο σύγγραμμα **Ο Πόλεμος και τα Αίτια του** να συμβουλευτούν την παρακάτω λίστα συγγραμμάτων για να κατανοήσουν σε βάθος τις έννοιες που θα αναλυθούν στο πλαίσιο του μαθήματος.

Bull, H., *Η Αναρχη Κοινωνία*, ιδ. κεφ.8.

Mearsheimer, J., *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, ιδ. κεφ.1,2,3.

Waltz, K., *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, ιδ. εισαγωγή κ. Πλατιά και κεφ.8 και 9.

Waltz, K., *Ο Άνθρωπος, το Κράτος και ο Πόλεμος*, ιδ. κεφ. 6,7,8.

Κονδύλης, Π., *Θεωρία του Πολέμου*, ιδ. πρόλογος 1,2,3,6, κεφ. VIII.3, IX (επίμετρο – είναι αναρτημένο στην διεύθυνση

<http://www.ifestosedu.gr/44%20Kondylis%20collection%20of%20elektronic%20texts.htm>).

Gilpin, R., *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, ιδ. κεφ.5 και 6.

Carr, E. H., *Η εικοσαετής κρίση*, ιδ. κεφ.3.

Σημείωση. Στην διεύθυνση <http://www.ifestosedu.gr/61bibliografia%20students.htm>

θα βρείτε περισσότερες πληροφορίες για αυτά και άλλα βιβλία. Το ίδιο στην διεύθυνση

<http://www.ifestosedu.gr/82GoodBooks.htm>

Επίσης στην ιστοσελίδα <http://www.ifestosedu.gr> δείτε τα παρακάτω:

ΔΟΚΙΜΙΑ - ΑΡΘΡΑ – ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ αναρτημένα στην σελίδα www.ifestosedu.gr

Διεθνές σύστημα-Πολιτικές όψεις

▶ Θουκυδίδης: Ο Διάλογος Αθηναίων-Μηλίων

▶ [Ο Θουκυδίδης και οι σύγχρονες διεθνείς σχέσεις.](#)

▶ [Θουκυδίδης-Παράδειγμα Διεθνών Σχέσεων](#)

▶ [Συλλογική Ασφάλεια, Διεθνές Δίκαιο και θανατηφόρες αιτιολογήσεις.](#)

▶ [Μέσα Μαζικής Καταστροφής](#)

▶ [Κοινωνικοπολιτική δομή του κόσμου, διεθνής διακυβέρνηση και συλλογική ασφάλεια](#)

▶ [Η Βία Στις Διεθνείς Σχέσεις](#)

▶ [Ομιλία, 8.5.2011: Η διαχρονικότητα του πολέμου](#)

▶ [Γιώργος Κοντογιώργης, Η κρίση της ειρήνης και οι ρίζες του πολέμου. Το ερμηνευτικό έλλειμμα της νεωτερικότητας \(κλικ για μετάβαση πιο κάτω\)](#)

Παράθεση αξονικών θέσεων και γνωστών αποφθεγμάτων

Θέση:

1. **Ο πόλεμος υπήρχε πάντοτε από καταβολής κόσμου και συνεχίζει να υπάρχει ως φαινόμενο που εκδηλώνεται μεταξύ οργανωμένων κυρίαρχων συλλογικών οντοτήτων.**
2. **Για κάποιους μυστήριους λόγους καθ' όλη την διάρκεια της ιστορικής διαχρονίας ο πόλεμος ήταν ο σημαντικότερος διαμορφωτικός παράγοντας του ανθρώπινου συλλογικού γίνεσθαι.**
3. **Παρά το ότι ο πολιτικός πολιτισμός των διακρατικών σχέσεων καθιέρωσε συλλογική ασφάλεια και δεσμεύει τα κράτη για ειρηνική επίλυση των διαφορών, ο πόλεμος θα συνεχίζει να υπάρχει όσο θα υπάρχουν αίτια πολέμου** (βλ. πιο κάτω).
4. **(Gilpin R.) Η ασφάλεια συλλογικών οντοτήτων η πρωταρχική αξία και το πρωταρχικό κριτήριο επιβίωσης και ευημερίας** (βλ. πιο κάτω).
5. **Η αποτροπή πολέμου** και αν χρειαστεί η επιτυχής αμυντική εκτέλεσή του συνεχίζει να είναι το κυριότερο εργαλείο των φιλειρηνικών κρατών κατά όσων απειλούν την ανεξαρτησία-ελευθερία της κοινωνίας τους.
6. **Οι Ένοπλες Δυνάμεις κάθε φιλειρηνικού κράτους** είναι θεσμός συλλογικής ελευθερίας και η θέση / ρόλος τους είναι ανάλογης και αντίστοιχης ηθικής βαθμίδας όσο και η ανθρώπινη ελευθερία.

Martin Wight, Διεθνής Θεωρία (Εκδ. Ποιότητα) σελ. 263: **«Μπορεί κανείς να αξιολογήσει την εμβριθεία και την οξυδέρκεια ενός επιστήμονα των διεθνών σχέσεων μελετώντας την άποψή του για τον πόλεμο»**

Μάρξ: «Η βία είναι η μαμή κάθε παλαιάς κοινωνίας που εγκυμονεί μια νέα»

Άγιος Αυγουστίνος: «οι πόλεμοι διεξάγονται με επιθυμία την ειρήνη (μετά την νίκη)»

Burke: «Εν τη απουσία ανώτερης παγκόσμιας αρχής, είναι το μόνο μέσο που διαμορφώνει και ορίζει τι είναι διακρατική δικαιοσύνη»

Grotius: «πόλεμος αναπόφευκτος γι' αυτό θα πρέπει να μετριαστούν οι συνέπειές του»
(γι' αυτό δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε **διεθνές δίκαιο πολέμου** & διεθνές δίκαιο: **δικαίωμα άμυνας**)

Δίκαιος πόλεμος: παρά τις πολλές συζητήσεις υπάρχει καθολική διαφωνία ανάλογα με τον φορέα του επιχειρήματος. Έννοια κυρίως θρησκευτικής ή επαναστατικής υφής ...
(NB. Διάκριση αναθεωρητικού κράτους-φιλειρηνικού κράτους).

Στάλιν: «Δεν είμαστε κατά όλων των πολέμων. Είμαστε κατά των ιμπεριαλιστικών πολέμων., καθώς αυτοί είναι αντ-επαναστατικοί πόλεμοι. Αλλά είμαστε υπέρ των απελευθερωτικών, αντι-ιμπεριαλιστικών, επαναστατικών πολέμων ...»

Επισήμανση: Πόσοι συμφωνούν και πόσοι διαφωνούν με αυτές τις θέσεις και πόσοι από αυτούς που συμφωνούν ή διαφωνούν είναι έτοιμοι να επιδοθούν σε πόλεμο με τους αντίθετους τους είτε επειδή διαφωνούν είτε επειδή συμφωνούν. Μέμνησον την ιστορία των τελευταίων εκατό χρόνων και τις εκατόμβες

20ς αιώνας: Παράδοξο: με βάση τις συμφωνίες μεταξύ των κρατών για συλλογική ασφάλεια (ΟΗΕ) και ειρηνική επίλυση των διαφορών ο πόλεμος είναι ουσιαστικά άνομος και παράνομος. Εν τούτοις, λόγω **ελλείμματος κριτηρίων προσδιορισμού της διακρατικής δικαιοσύνης** (που δηλαδή είναι δίκαιο να οριοθετούνται τα σύνορα μεταξύ των κυρίαρχων κρατών ή ποιος θα πρέπει να αποφαινεται όταν συγκρούονται τα συμφέροντά τους) και λόγω **ύπαρξης αιτιών πολέμου**, ο πόλεμος είναι συχνότατο φαινόμενο.

Clausewitz: «Ο πόλεμος είναι η συνέχεια της πολιτικής με άλλα μέσα»

Rawls: «Σωστός ο Κλάουζεβιτς, γι' αυτό θα πρέπει να προσδιορίσουμε τα πολιτικά κριτήρια που διέπουν τον πόλεμο»

Προορισμός και ιστορικό επίτευγμα κράτους: τερμάτισε τον πόλεμο στο εσωτερικό κάθε κυρίαρχου κράτους.

1. Λόγω αιτιών πολέμου συνεχίζονται οι διακρατικοί πόλεμοι.
2. Με τη νομιμοποίηση ενός συστήματος διανεμητικής δικαιοσύνης νομιμοποίησε τρόπους ειρηνικών πολιτικών αλλαγών.
3. Διακρίνουμε ειρήνη του κατακτητή (αυτοκρατορία, ηγεμονισμός) από την νομιμοποιημένη τάξη-δικαιοσύνη που υπάρχει στο εσωτερικό κάθε κυρίαρχου κράτους.
4. Δημιουργία παγκόσμιου κράτους θα σήμαινε τερματισμό του πολέμου σε κάθε εκδοχή του.

Robert Gilpin

1. Ως αφετηρία κάθε σοβαρής διεθνολογικής συζήτησης απαιτείται να υπάρχει **συναίνεση για το γεγονός πως οι διεθνείς σχέσεις είναι ουσιαστικά συγκρουσιακού χαρακτήρα:** Κανόνας είναι αναρχία και εξαίρεση η τάξη, η δικαιοσύνη και η ηθική.
2. Αυτή η αντικειμενική διαπίστωση δεν προκρίνει την πολιτική και ηθική στάση κάποιου αλλά ότι **μια αληθής-ρεαλιστική εκτίμηση των διεθνών σχέσεων απαιτεί ανάλυση του κόσμου όπως είναι και όχι όπως θα θέλαμε να είναι και πως η ισχύς είναι ο καθοριστικός παράγων των διεθνών πολιτικών δρώμενων.**
3. Καθ' όλη τη διάρκεια της γνωστής ιστορίας, **βασική μονάδα κοινωνικής οργάνωσης στον διεθνή χώρο και θεμέλιο των πολιτικών σχέσεων είναι η «ομάδα» και όχι τα άτομα ή οι τάξεις.**

4. Σ' ένα κόσμο με ανεπάρκεια πόρων οι άνθρωποι βρίσκονται αντιμέτωποι για τη διανομή τους ως ομάδες και όχι ως άτομα.
5. Ο «homo sapiens» είναι είδος ανήκων σε φυλές στις οποίες, για τους περισσότερους από εμάς, η πίστη και νομιμοφροσύνη είναι υπεράνω όλων των άλλων κριτηρίων ή παραγόντων εκτός της οικογένειας.
6. Στα νεότερα χρόνια, αυτές τις ανταγωνιζόμενες ομάδες-φυλές τις ονομάσαμε “έθνη-κράτη” και την πίστη-νομιμοφροσύνη σ’ αυτά “πατριωτισμό-εθνικισμό”...
7. Αν και η μορφή και ο χαρακτήρας αυτών των ομάδων μεταβάλλεται – φυλές, βασιλεία, αυτοκρατορίες, έθνη-κράτη – κατά καιρούς λόγω οικονομικών, δημογραφικών και τεχνολογικών αλλαγών, ατυχώς, η **θεμελιώδης συγκρουσιακή φύση της μεταξύ τους σχέσης δεν μεταβάλλεται**».
8. Στις πολιτικές σχέσεις όλων των ειδών και όλων των επιπέδων παρατηρείται πως η **ισχύς και η ασφάλεια** ιεραρχούνται στην πιο ψηλή βαθμίδα των συλλογικών προτεραιοτήτων.
9. Παραπέμποντας στον **Θουκυδίδη**, ο Gilpin συνεχίζει αναφέροντας πως η συμπεριφορά των ανθρώπων επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες ή κριτήρια όπως **τιμή, απληστία και προπαντός φόβο τα οποία συναρτώνται άμεσα με την ισχύ, την θέση και τον ρόλο. Αν και η ισχύς δεν είναι το μόνο κριτήριο. Είναι αλήθεια ότι οι άνθρωποι, επιβραβεύουν, επίσης, την αλήθεια, την αρετή, την καλοσύνη και την ομορφιά.**
10. Πλην όμως, **όλες οι πιο πάνω αγαθές επιδιώξεις και ηθικά κριτήρια XANONTAI**, εάν, υπό συνθήκες συνεχών και έντονων αγώνων ισχύος μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, δεν διασφαλιστούν

Θέση:

1. Διακρατικός πόλεμος θα υπάρχει όσο υπάρχουν αίτια πολέμου
2. Ενδοκρατική βία θα υπάρχει όσο υπάρχουν κράτη ασταθή, πολιτικής ανθρωπολογίας εσωτερικά διαφοροποιημένης, ανομοιογενούς και ετερογενούς και ευάλωτα στις ηγεμονικές αξιώσεις.
3. **Οι ηγεμονικοί πόλεμοι** (επιθετική επιδίωξη απόκτησης μεριδίου της παγκόσμιας ισχύος εκ μέρους των μεγάλων δυνάμεων είναι το κυριότερο αίτιο πολέμου: βλ. σελ. 351 του συγκλονιστικού αριστουργήματος του Robert Gilpin *Πόλεμος και αλλαγή στην διεθνή πολιτική*: «Ο τερματισμός ενός ηγεμονικού πολέμου είναι η απαρχή ενός ακόμη κύκλου μεγέθυνσης-ανάπτυξης, επέκτασης και τελικής παρακμής. Ο νόμος της άνισης ανάπτυξης συνεχίζει να ανακατανέμει την ισχύ υπονομεύοντας έτσι το status quo που εγκαθιδρύθηκε από τον τελευταίο ηγεμονικό αγώνα. Η ανισορροπία αντικαθιστά την ισορροπία και ο κόσμος κινείται προς ένα νέο γύρο ηγεμονικής σύγκρουσης. Πάντα ήταν και πάντα θα είναι έτσι, μέχρις ότου οι άνθρωποι είτε καταστραφούν είτε μάθουν να αναπτύσσουν ένα αποτελεσματικό μηχανισμό ειρηνικής αλλαγής».

Κύρια αίτια πολέμου (σημαντικότεροι αναλυτές: Θουκυδίδης, Gilpin):

-η **άνιση ανάπτυξη** (σ’ όλες τις πιθανές εκφάνσεις: οικονομικές, στρατιωτικές, πληθυσμιακές, εδαφικές, ιδεολογικές, κτλ) μεταξύ των πολιτικά κυρίαρχων συλλογικών οντοτήτων,

-η **άνιση κατανομή ισχύος** και η κατά συνέπεια έγερση ηγεμονικών αξιώσεων,

-οι **ηγεμονικοί ανταγωνισμοί**,

-τα **παράγωγα διλήμματα ασφαλείας**

-τα **κατάλοιπα διασυνοριακών εχθροτήτων** απόρροια του ιστορικού Πολιτειακού γίγνεσθαι,

-η **αποκέντρωση δικαίου, ηθικής, δικαιοσύνης, τάξης στις «Πολιτείες» και κατά συνέπεια η αναποτελεσματικότητα των διεθνών θεσμών τάξης,**

-η απουσία ηθικών-δικαιακών κριτηρίων σταθεροποίησης των κυριαρχικών οριοθετήσεων της διακρατικής τάξης (η ύπαρξη και εφαρμογή των οποίων θα έκανε την συλλογική ασφάλεια αποτελεσματική),
-το έλλειμμα επαρκούς διακυβερνητικού ελέγχου των διεθνικών φαινομένων

[ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τα αίτια πολέμου είναι **παρεμβαλλόμενες μεταβλητές μεταξύ ενός ιδεατού ειρηνικού-σταθερού διακρατικού συστήματος και του υπαρκτού διακρατικού συστήματος των νεότερων χρόνων**. Ουσιαστικά, ανεξάρτητα προσέγγισης ή μεθόδου, η **ποιοτική βαθμίδα μιας διεθνολογικής ανάλυσης είναι συνάρτηση του κατά πόσο συνεκτιμά τα αίτια πολέμου και του κατά πόσο προσφέρει αξιόπιστες ερμηνείες για τα διλήμματα, τα προβλήματα και τις επιπτώσεις στους θεσμούς ισότιμης διακρατικής**

Το παρόν θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του πανεπιστημίου και στην ιστοσελίδα www.ifestosedu.gr όπου και θα ενημερώνεται διαρκώς κατά την διάρκεια του εξαμήνου.

Γιώργος Κοντογιώργης, Η κρίση της ειρήνης και οι ρίζες του πολέμου

Παρασκευή, 16 Απρίλιος 2010 07:00

<http://antifono.gr/portal/%CE%A0%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%89%CF%80%CE%B1/%CE%9A%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%B7%CF%82/%CE%91%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1/2008-h-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%AE%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%B5%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AD%CE%BC%CE%BF%CF%85-%CE%A4%CE%BF-%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%AD%CE%BB%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BD%CE%B5%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82.html>

Όλες οι θεωρίες του πολέμου και της ειρήνης λαμβάνουν ως δεδομένη την κρατοκεντρική συγκρότηση της ανθρωπότητας. Με τον όρο κρατοκεντρισμός ορίζουμε την προσέγγιση του συνόλου κοσμοσυστήματος ως του αθροίσματος των κοινωνιών που συνυπάρχουν στον πλανήτη γη. Εκτιμάται δηλαδή ότι η δομή αυτή του κοσμοσυστήματος είναι οριστική, έτσι ήταν ανέκαθεν και, επομένως, θα είναι ανεξέλικτη και στο μέλλον. Απόρροια του γεγονότος αυτού είναι και η επιλογή της νεοτερικής επιστήμης να μη συνδέει το ζήτημα του πολέμου και της ειρήνης με το είδος και, κατ' επέκταση, με την τυπολογία των κοινωνιών παρά μόνο με τη μορφολογία των πολιτευμάτων που απαντώνται στην εποχή μας.

Εντούτοις, το ερώτημα της εξελξιμότητας ή μη της κρατοκεντρικής δομής το κόσμου παραμένει ανοιχτό, όπως ακριβώς και οι φάσεις του εν γένει κοσμοσυστήματος, καθώς από αυτές εξαρτάται το αντικείμενο του πολέμου ή το κοινωνικό πλαίσιο της ειρήνης.

1. Οι κρατούσες θεωρίες για τον πόλεμο και την ειρήνη.

Η καθολικά αποδεκτή άποψη είναι ότι η διαλεκτική του πολέμου και της ειρήνης είναι νομοτελειακά αναπόφευκτη¹. Ως εκ τούτου η προσοχή εστιάζεται στη δικαιολόγηση ή στην καταδίκη του πολέμου, στην θέσπιση ορίων και κανόνων για την διεξαγωγή του και,

συνακόλουθα, για την μείωση της σκληρότητάς του. Συγχρόνως, καταβάλλεται προσπάθεια οικοδόμησης διαδικασιών για τη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των κρατών, οι οποίες να εξαντλούν τις δυνατότητες της ειρήνης. Στο πλαίσιο αυτό, οι πόλεμοι ταξινομούνται σε *δίκαιους* και *άδικους*, σε *επιθετικούς* και *αμυντικούς* και, ακόμη, σε συνάρτηση με το σκοπό τους².

Ως προς την αιτιολογία του φαινομένου του πολέμου διατυπώνονται διάφορες υποθέσεις, οι οποίες εκπορεύονται από τις γενικότερες θεωρήσεις του κόσμου, όπως για παράδειγμα εκείνες του φιλελευθερισμού και του μαρξισμού. Υποθέσεις που ουσιαστικά διαφοροποιούνται μόνον ως προς τις ειδικότερες εκδηλώσεις του διακυβεύματος, όπως η διερμήνευση των συμφερόντων (οικονομικά, ταξικά, εθνικά, θρησκευτικά κλπ) που λειτουργούν ως κίνητρο ή η αναζήτηση των συνεπαγομένων ψυχολογικών “αιτιών” του πολέμου κλπ³.

Συνοδός του εγχειρήματος να ανασυγκροτηθεί η παγκόσμια τάξη, μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, υπό την ηγεσία του αγγλοσαξονικού παράγοντα, υπήρξε η επεξεργασία μιας πλήρους θεωρίας που συνδέει το διακύβευμα του πολέμου και της ειρήνης με τον πολιτισμό. Το ιδιαίτερο της θεωρίας αυτής έγκειται στο ότι διατείνεται αφενός ότι ο πολιτισμός είναι περίπου ταυτολογικό ισοδύναμο της θρησκείας και αφετέρου ότι η οικείωση ή όχι μιας κοινωνίας με τη «δημοκρατία» συνδέεται ευθέως με το θρησκευτικό της βίωμα. Η θεωρία της “δημοκρατικής ειρήνης” διατείνεται ακριβώς ότι η διάχυση της δημοκρατίας στον κόσμο θα φέρει την ειρήνη⁴.

Η υπόθεση αυτή λαμβάνει ως δεδομένο ότι η δημοκρατία είναι στενά συνυφασμένη με την ειρήνη, εν αντιθέσει προς τα λοιπά και, συγκεκριμένα, με τα αυταρχικά καθεστώτα που είναι περισσότερο επιρρεπή στον πόλεμο. Στην ίδια ουσιαστικά κατεύθυνση κινούνται επίσης διάφορα “ειρηνιστικά”, όπως αυτοαποκαλούνται, κινήματα τα οποία επιχειρούν να συνδέσουν την ειρήνη άλλοτε με το είδος της πολιτείας άλλοτε της οικονομίας και συχνά με άλλα στοιχεία της διακρατικής λειτουργίας⁵.

Οι υποθέσεις αυτές θα έπρεπε λογικά να συνοδεύονται από ένα εδραίο αποδεικτικό υλικό που να συγκροτεί την θεωρητική του βάση. Τούτο όμως δεν συμβαίνει, καθώς όλες παραμένουν εγκιβωτισμένες στη στατιστική παρατήρηση και κατευθύνονται μάλλον από ιδεολογικές επιλογές παρά από τη γνωσιολογία της επιστήμης. Ακόμη, όμως, και τα συμβάντα του Μεσοπολέμου, που πιστεύεται ότι αναδεικνύουν τη συγγένεια του ολοκληρωτικού φαινομένου με τον πόλεμο, μπορούν να ερμηνεύσουν την καθόλα μεταβατική από ανθρωποκεντρική άποψη εποχή που διερχόταν τότε ο ευρωπαϊκός κόσμος, δεν είναι όμως ικανά να λειτουργήσουν ως παράδειγμα για τη σπουδή του φαινομένου. Θα λέγαμε μάλιστα ότι εάν επιχειρούσαμε να υποβάλουμε τους πολέμους της μετά τον Β' Μεγάλο Πόλεμο εποχής σε στατιστική δοκιμασία θα προέκυπτε ότι στο σύνολό τους σχεδόν επιχειρήθηκαν από “δημοκρατικές” δυνάμεις στο όνομα της “δημοκρατίας”, της “οικονομίας της αγοράς” κλπ. Η νομιμοποίηση, εν προκειμένω, των πολέμων αυτών με την κατάταξή τους στην κατηγορία του “δίκαιου πολέμου”, δυνάμει του υποτιθέμενου “κινήτρου” τους (της δημοκρατίας, των δικαιωμάτων, της ελευθερίας) δεν αναιρεί την εν λόγω διαπίστωση.

Εξίσου ενδιαφέρουσα είναι και η επισήμανση ότι η προβληματική για τη συσχέτιση του πολέμου (ή της ειρήνης) με το είδος της πολιτείας περιορίζεται στην πολιτική τυπολογία της νεότερης εποχής. Το ιδιαίτερο της τυπολογίας αυτής είναι ότι λαμβάνει ως αυτονόητα ορισμένα ερωτήματα που εξορισμού όφειλαν να είναι ζητούμενα. Το ένα, ότι ο κόσμος γενικά έχει να επιλέξει μονοσήμαντα ανάμεσα στα δημοκρατικά και στα αυταρχικά καθεστώτα. Το άλλο, ότι το σημερινό σύστημα είναι δημοκρατικό.

Στο πλαίσιο αυτό, ορισμένοι διανοητές επιχείρησαν να διατυπώσουν μια γενική θεωρία της ειρήνης με φιλοδοξία καθολικής εφαρμογής και πρόσημο την κατάργηση του πολέμου. Ονομαστότερη είναι αυτή του Εμμανουήλ Καντ⁶.

Σε ό,τι μας αφορά εκτιμούμε ότι οι θεωρίες αυτές δεν έχουν καμία επιστημονική και, κατ' επέκταση, πραγματολογική θεμελίωση. Ταξινομούνται, ως εκ τούτου, στην περιοχή των διανοητικών ασκήσεων (οι θεωρίες περί της «αιώνιας» ή της διαρκούς ειρήνης) ή είναι απολογητικές της ηγεμονικής τάξης που κυριαρχεί κάθε φορά στον κόσμο. Επιπλέον, στο μέτρο που οι θεωρίες περί της «διαρκούς» ειρήνης δεν εγγράφονται στην προοπτική μιας καθολικής γνωσιολογίας που να επιβεβαιώνεται από την φύση του κοινωνικού φαινομένου ορίζονται ως ουτοπικές.

Στις σελίδες που ακολουθούν θα επιχειρήσουμε να διαγράψουμε τη διαλεκτική του πολέμου και της ειρήνης με βάση την *κοσμοσυστημική γνωσιολογία*.

1. Ο πόλεμος ως *παράγωγο* φαινόμενο του κρατοκεντρισμού.

Θεμελιώδης αιτία του πολέμου είναι, κατά την κοσμοσυστημική γνωσιολογία, ο κρατοκεντρισμός. Εννοούμε με αυτό τη συγκρότηση της ανθρωπότητας σε πολιτειακές κοινωνίες/κράτη που όλα μαζί αρθρώνουν οργανικά ένα ή περισσότερα κοσμοσυστήματα. Η πολυπολιτειακή αυτή συγκρότηση του κόσμου τροφοδοτεί τη διαφορετικότητα των συμφερόντων, κυρίως όμως παρέχει την πολιτική δυνατότητα στις κοινωνικές ομάδες να τα υποστηρίζουν με το επιχείρημα της ισχύος. Το κανονιστικό πλαίσιο που ρυθμίζει τις διακρατικές σχέσεις συγκροτεί «τάξη» όχι «σύστημα», πράγμα που σημαίνει ότι νομιμοποιεί την «αυτοδικία» ή, με διαφορετική διατύπωση, επιδιώκει απλώς την τακτοποίηση των όρων επίκλησης της ισχύος και όχι την υποταγή της σε ένα κανονιστικό πλαίσιο που θα έθετε τον πόλεμο εκτός νόμου⁷.

Πρέπει να ειπωθεί ότι η κρατοκεντρική αυτή αντίληψη του κόσμου αποτελεί την αξιωματική βεβαιότητα τόσο της (κλασικής) ελληνικής όσο και της νεότερης γραμματείας. Εάν, επομένως, αποδεχθούμε την άποψη ότι ο κρατοκεντρισμός αποτελεί την τελεολογικά αδιαμφισβήτητη πολιτειακή συγκρότηση της ανθρωπότητας, η προβληματική μας για τη διαλεκτική του πολέμου και της ειρήνης θα όφειλε να εγγραφεί ως υποκεφάλαιο στη λογική της.

Η διαβεβαίωση αυτή εγείρει επομένως το ερώτημα εάν είναι αληθές πως το τέλος του πολέμου θα επέλθει εξ ανάγκης μόνο με το τέλος των κρατών. Η αξία της διερώτησης αυτής οφείλει να παραλληλισθεί με το δόγμα του Κ. Μαρξ ότι το τέλος του κράτους θα επέλθει με το τέλος των τάξεων και ότι, επομένως, η κατάργηση των τάξεων θα επιφέρει επίσης το τέλος του πολέμου. Πέραν του ότι οι υποθέσεις αυτές ελέγχονται για τη γνωσιολογική τους επάρκεια, πρέπει να ειπωθεί ότι δεν διευκρινίζουν τι θα διαδεχθεί το τέλος του κράτους ή, από μια άλλη άποψη, το τέλος των τάξεων. Επιπλέον, εδράζονται σε δυο διακριτές μεν αλλά εξίσου εσφαλμένες λογικά αφετηρίες. Η πρώτη είναι ότι το κράτος ενσαρκώνει εκ φύσεως, δηλαδή νομοτελειακά το πολιτικό σύστημα, οπότε συνάγεται ότι δεν είναι νοητή η συγκρότηση των κοινωνιών χωρίς τη διαφοροποίηση μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων και, κατ' επέκταση, η ενσάρκωση του πολιτικού συστήματος από την κοινωνία των πολιτών. Και η δεύτερη, ότι το σύνολο κοσμοσύστημα δομείται μονοσήμαντα στη βάση του κρατοκεντρισμού. Οι αφετηρίες αυτές, είναι λογικά εσφαλμένες διότι ανάγουν ένα συγκεκριμένο στάδιο της ανθρωποκεντρικής εξέλιξης των κοινωνιών, στο οποίο αντιστοιχούν, σε καθολικό και ανυπέρβλητο διακύβευμα. Το γεγονός ακριβώς αυτό κάνει ώστε να συλλαμβάνονται ως γνωσιολογικά και μεθοδολογικά ανεπαρκείς.

Εντούτοις, η κοσμοσυστημική γνωσιολογία διδάσκει ότι ο κρατοκεντρισμός δεν αποτελεί αξιωματική σταθερά της ανθρώπινης ιστορίας αλλά απλώς φάση του⁸. Απαντάται ως

φαινόμενο κατά την προ-ανθρωποκεντρική εποχή -την πρωτόγονη και τη δεσποτική- καθώς και κατά την πρώτη φάση του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος. Αυτό σημαίνει ότι, όσον αφορά στο ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα, αναγνωρίζεται μια περαιτέρω φάση ωριμότητας στην οποία παρακάμπτεται ο κρατοκεντρισμός και, ως εκ τούτου, η θεμελιώδης αιτία του πολέμου. Ποια είναι ακριβώς αυτή η φάση και σε τί έγκειται το πραγματολογικό της υπόβαθρο;

Για να παρακολουθήσουμε το συλλογισμό αυτό είναι αναγκαίο να επιστρέψουμε στην θεμελιώδη υπόθεση της κοσμοσυστημικής γνωσιολογίας. **Η υπόθεση αυτή προσεγγίζει τον κόσμο υπό το πρίσμα του συνόλου των κοινωνιών, οι οποίες έχουν κοινά θεμέλια/παραμέτρους, ιδεολογικές και θεσμικές ορίζουσες, δηλαδή εσωτερική αυτάρκεια.** Το σύνολο των κοινωνιών αυτών το αποκαλούμε κοσμοσύστημα. Ιστορικά, διακρίνουμε δυο τύπους κοσμοσυστημάτων, το **δεσποτικό** που προηγήθηκε και το **ανθρωποκεντρικό**⁹.

Μέτρο για τον ορισμό και, επομένως, για τη διάκριση των δύο αυτών κοσμοσυστημικών τύπων αποτελεί προφανώς η ιδιοσυστασία των κοινωνιών τους και, συγκεκριμένα, η ύπαρξη ή μη της ελευθερίας¹⁰. Η ελευθερία στην κοσμοσυστημική γνωσιολογία καλύπτει ως έννοια το σύνολο των εκδηλώσεων του κοινωνικού βίου των ανθρώπων. Το ανάπτυγμά της όμως εξαρτάται από το ανθρωποκεντρικό ανάπτυγμα του κοσμοσυστήματος. Κατά τούτο, η ελευθερία προσδιορίζει την εσωτερική τυπολογία, δηλαδή τις εξελικτικές του φάσεις.

Το κοσμοσύστημα καλύπτει καταρχήν το σύνολο του πλανήτη γη. Λέμε καταρχήν διότι για μια ορισμένη περίοδο της ανθρώπινης ιστορίας συνέβη να αναγνωρίζεται η συνύπαρξη δύο κοσμοσυστημάτων, τα οποία, αν και επικοινωνούν μεταξύ τους, διαθέτουν ιδίαν εσωτερική λογική/βίο με γνώμονα τα στοιχεία που τα ορίζουν. Αναφέρομαι στο δεσποτικό και στο ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα, το οποίο εξομοιώνεται ταυτολογικά με τον ελλητισμό επειδή αυτός το δημιούργησε και το διακίνησε ως η μήτρα του έως το τέλος.

Σε ό,τι μας αφορά εδώ, επισημαίνουμε ότι η ελευθερία προσεγγίζεται υπό ένα διπλό πρίσμα: ως προς την **εσωτερική της ανάπτυξη**, δηλαδή σε σχέση με τα πεδία της κοινωνικής ζωής που καλύπτει, τα οποία συμβατικά ταξινομούμε σε ατομικό, κοινωνικό και πολιτικό. Και ως προς **το κοσμοσυστημικό της ανάπτυγμα** που συμπίπτει με τις εξελικτικές φάσεις του ανθρωποκεντρισμού.

Και οι δύο αυτές περιοχές της ελευθερίας συνδέονται ευθέως με το ζήτημα του πολέμου. Η πρώτη διότι, όπως θα δούμε, αποφασίζει για το πώς θα ορίσουμε την πολιτική ως φαινόμενο. **Η ελευθερία είναι απολύτως ασύμβατη με την πρόσληψη της πολιτικής ως δύναμης και, πολλώ μάλλον, με την έννοια του πολέμου.** Η δεύτερη, διότι οριοθετεί το πεδίο της εμπραγματώσεως της ελευθερίας. Εάν λόγου χάριν η ελευθερία θα περιορισθεί στο εσωτερικό του κράτους ή θα διακτινωθεί πέραν αυτού και, μάλιστα, στο σύνολο κοσμοσυστήματος. Στην πρώτη περίπτωση, αφήνεται το έδαφος ελεύθερο ώστε οι διακρατικές σχέσεις να ρυθμισθούν με όρους δύναμης και, συνεπώς, με γνώμονα τον αποκλεισμό της ανθρώπινης αυτονομίας. **Στην άλλη, το διακύβευμα της ελευθερίας, στο μέτρο που καλύπτει επίσης το πεδίο των διακρατικών σχέσεων λειτουργεί απαγορευτικά για τη συγκρότηση και τη διαχείριση του πολιτικού φαινομένου υπό το πρίσμα της ισχύος.**

Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η τυπολογία του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος περιλαμβάνει δύο επάλληλα στάδια στην ανάπτυξή του: στο ένα, το κρατοκεντρικό, κατά το οποίο η ελευθερία εμπραγματώνεται αποκλειστικά στο εσωτερικό των θεμελιωδών κοινωνιών (στο κράτος), ενώ στο δεύτερο, η ελευθερία ασκείται στο σύνολο ή, τουλάχιστον, σε ένα ευρύ πεδίο του κοσμοσυστήματος.

Στο μέτρο επομένως που η ελευθερία για να υποστασιοποιηθεί απαιτεί την οικοδόμηση θεσμών που θα κανονικοποιούν το πεδίο της άσκησης της θα πρέπει να υποθέσουμε ότι και

στο πέραν του κράτους περιβάλλον απαιτείται η υπέρβαση των σχέσεων ηγεμονίας και, ουσιαστικά, της “αυτοδικίας” ή, με άλλα λόγια, του κρατοκεντρισμού. Ωστε, η εμπραγμάτωση της ελευθερίας στο σύνολο κοσμοσύστημα προϋποθέτει την οικοδόμηση μιας μετα-κρατοκεντρικής ή οικουμενικής πολιτειακής οντότητας που θα διασφαλίζει την απόλαυσή της. Οπωσδήποτε, η μετάβαση στην οικουμένη δεν συνεπάγεται την κατάργηση του κρατοκεντρισμού, αλλά τη συγκρότηση μιας υπερκείμενης πολιτειακής οντότητας που θα λειτουργεί εναρμονιστικά στο σύνολο και θα συμπολιτεύεται με τις θεμελιώδεις πολιτειακές κοινωνίες με πρόσημο την ειρήνη και, κατ’ επέκταση, την ελευθερία¹¹.

Η τυπολογική αυτή διακίνωση του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος σε δύο φάσεις, την κρατοκεντρική και την οικουμενική, δεν αποτελεί εφεύρημα του νου, αλλά σπουδής του εξελικτικού γίνεσθαι του ελληνικού κόσμου, ο οποίος ενσάρκωσε ιστορικά το ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα μικρής κλίμακας (της πόλης). Όντως, ο ελληνισμός παρουσιάζει το μοναδικό πλεονέκτημα να μας προσφέρει ένα ολοκληρωμένο ανθρωποκεντρικά κοσμοσυστημικό παράδειγμα. Στο παράδειγμα αυτό, αναδεικνύεται τόσο η διαλεκτική της σχέσης ανάμεσα στην ενδοκρατική ελευθερία -στις διάφορες φάσεις της- και στη διακρατική δεσποτική «βαρβαρότητα» -η πολιτική ως δύναμη- όσο και το αποτέλεσμα της υπέρβασης του κρατοκεντρισμού, με την οικουμενική διακίνωση της ελευθερίας¹².

Στο ελληνικό κοσμοσύστημα διαπιστώνουμε λοιπόν ότι ο πόλεμος υπήρξε φαινόμενο της κρατοκεντρικής του φάσης¹³. Εξέλειπε εντούτοις συν το χρόνω με την μετάβαση στην οικουμένη και, ιδίως, με την εμβάθυνσή της, η οποία οδήγησε στην υπαγωγή των κοινωνιών των πόλεων σε μια υπερκείμενη πολιτειακή οντότητα την κοσμόπολη. Η αλεξανδρινή ή ελληνιστική, η ρωμαϊκή και η βυζαντινή εποχή αντιπροσωπεύουν ισάριθμες φάσεις της οικουμενικής κοσμόπολης. Η κοσμόπολη αποδίδει ακριβώς τη σύνθεση των πόλεων, που εξακολουθούν να διατηρούν το ρόλο της θεμελιώδους πολιτειακής κοινωνίας, και της μητρόπολης, η οποία αναλαμβάνει μια λειτουργία κεντρικού πολιτικού συστήματος με αρθρωτική και εναρμονιστική λειτουργία στην επικράτεια της οικουμένης¹⁴. Οι σχέσεις των πόλεων μεταξύ τους, αλλά και αυτών με την μητρόπολη εισέρχονται σε μια φάση λειτουργικής συμπληρωματικότητας και συνεργειών που αποκλείουν εξορισμού τον πόλεμο. Η μητρόπολη αναλαμβάνει συγκεκριμένα ρόλο εγγυητή της νέας αυτής κοσμο-πολιτειακής πραγματικότητας. Επομένως, η εξουσία της στην επικράτεια ουδέ κατ’ ελάχιστον προσομοιάζει στο πολιτικά κυρίαρχο κράτος της πρωτο-ανθρωποκεντρικής περιόδου¹⁵.

Εάν επιχειρήσουμε να εφαρμόσουμε αναλογικά στο σήμερα το σχήμα της ανθρωποκεντρικής ολοκλήρωσης που συνάγεται από την κοσμοσυστημική ανάγνωση του ελληνικού κόσμου, θα πρέπει να υποθέσουμε ότι το διακύβευμα του πολέμου και της ειρήνης θα επιλυθεί οριστικά υπέρ της ειρήνης με την μετάβαση στην εφεξής πλανητική οικουμένη. Η μετάβαση όμως αυτή και η συνακόλουθη οικοδόμηση μιας νέας κοσμόπολης/κοσμοκράτους δεν θα αποφασισθεί στο επιστημονικό εργαστήριο. Εναπόκειται στο βάθος του εξελικτικού γίνεσθαι του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος, δηλαδή στη δυναμική που θα οδηγήσει στη συνολική ωρίμανση των παραμέτρων που το υποστασιοποιούν και οι οποίες λειτουργούν ως το κοινούν αίτιο της ιστορίας του.

Η εξελικτική γνωσιολογία του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος μας πληροφορεί ότι ο κρατοκεντρικός χρόνος της εποχής μας προορίζεται να είναι ακόμη μακρύς, καθώς πριν αντιμετωπισθεί η υπέρβασή του, οφείλει ο νεότερος κόσμος να διατρέξει τη φάση της ολοκλήρωσής του εντός του κράτους¹⁶. Αν λοιπόν λάβουμε υπόψη ότι οι πολιτειακές κοινωνίες της εποχής μας μόλις διάγουν τη φάση της εδραίωσής τους (οι πρωτοπόρες) ή της υποστασιοποίησής τους (στις χώρες της περιφέρειας) με όρους (ατομικής) ελευθερίας, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι απομένει ακόμη να διανυθεί πολύς δρόμος έως ότου κατακτηθεί σωρευτικά η καθολική ελευθερία, που αποδίδει πέραν της αντιπροσώπευσης, η δημοκρατία.

1. Η πολιτική ως δύναμη στον κρατοκεντρισμό και η ελευθερία

Επισημάνουμε ανωτέρω τη θεμελιώδη διαφοροποίηση ως προς την πρόσληψη του φαινομένου της πολιτικής στο εσωτερικό και στο εξωτερικό πεδίο του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος στην κρατοκεντρική του φάση. Όντως, η διακρατική πολιτική κυριαρχείται από τη λογική της ισχύος και, συγκεκριμένα, της αυτοδικίας, της οποίας ακραία έκφραση αποτελεί ο πόλεμος.

Την ίδια στιγμή στο εσωτερικό της πολιτειακής κοινωνίας, η πολιτική θεσμίζεται με όρους εξουσίας και στο βάθος της ανθρωποκεντρικής ολοκλήρωσης -που αποδίδει η δημοκρατία- με πρόσημο την αυτονομία του κοινωνικού σώματος. Είτε ως εξουσία είτε ως αυτονομία η πολιτική εγγράφεται σε ένα κανονιστικό περιβάλλον που προσδιορίζει το πεδίο της πολιτικής λειτουργίας των συντελεστών της. Οι σχέσεις δύναμης δεν εξαλείφονται. Περιορίζεται όμως δραστικά ο ορίζοντας και τα μέσα της δράσης τους, έτσι ώστε να υποτάσσονται στο δικαϊκό περιβάλλον της πολιτείας. Στην πραγματικότητα, η δύναμη αποτιμάται μάλλον με την επιρροή.

Η λειτουργία της δύναμης, στο μέτρο που συνεπάγεται τον καταναγκασμό τοποθετείται στον αντίποδα της ελευθερίας. **Η ελευθερία, ορίζεται ως αυτονομία, δηλαδή ως η δυνατότητα του ανθρώπου να ορίζει τη ζωή του όπως αυτός επιθυμεί.** Η απόλυτη κατάργηση της ελευθερίας παραπέμπει στη δεσποτεία, στην οποία το άτομο υποτάσσεται στην ιδιοκτησία του δεσπότη. Η εξουσία του δεσπότη διαφέρει εντούτοις από την εξουσία στον ανθρωποκεντρισμό. Η τελευταία δεν είναι ολοκληρωτική. Απορρέει από τη διατήρηση της ιδιοκτησίας επί του συστήματος (της οικονομίας ή της πολιτικής), ασκείται όμως σε μια κοινωνία της οποίας τα μέλη διατηρούν την ατομική τους ελευθερία. Αιτιολογείται επομένως από την μερική ανθρωποκεντρική ανάπτυξη του κόσμου, προβάλλει το επιχειρησιακό της πρόσημο έναντι της κοινωνίας και διαθέτει συγκεκριμένο χρονικό ορίζοντα που συμπίπτει με τα στάδια που προηγούνται της καθολικής ελευθερίας. Κατά τούτο, η “ανθρωποκεντρική” εξουσία συγκροτεί, όπως και η δεσποτική εξουσία, σύστημα αποστερητικό της ελευθερίας ή, έστω, αναγνωριστικό του ελλείμματός της. Συνοδεύεται ωστόσο με *δικαιώματα* που οριοθετούν το πεδίο της σχέσης εξουσίας και ελευθερίας και ουσιαστικά κατατείνουν να εξομοιώσουν τη δύναμη με τις σχέσεις επιρροής¹⁷.

Τί είναι ακριβώς αυτό που δημιουργεί την αντίθεση στον τρόπο πρόσληψης της πολιτικής στις διακρατικές σχέσεις και στην εσωτερική πολιτική σκηνή; Χωρίς αμφιβολία υπεισέρχεται, εν προκειμένω, η διαφορά φύσεως που χαρακτηρίζει την ιδιοσυστασία του διακρατικού και του ενδο-κρατικού περιβάλλοντος. Το τελευταίο συγκροτεί μια «*τάξη κρατών*», σύνολο κρατών που διαμορφώνει τις σχέσεις του με γνώμονα είτε συμφωνημένες συνέργειες είτε συσχετισμούς δύναμης. Στον αντίποδα, οι κρατικές κοινωνίες συγκροτούνται σε πολιτειακό σύστημα, το οποίο ανεξαρτήτως των κοινωνικο-πολιτικών συσχετισμών που διαμορφώνονται στο εσωτερικό του, εδράζεται στη λογική μιας αντικειμενικής κανονιστικής συνθήκης, η οποία είναι δεσμευτική έναντι όλων. Διασφαλίζεται έτσι ένα ελάχιστο ελευθερίας στα μέλη του κοινωνικού σχηματισμού. Οι κανόνες στο διακρατικό πεδίο εκπορεύονται ευθέως από την ισχύ του ηγεμόνα ή του ηγεμονικού συμπλέγματος της στιγμής. Εξ ου και αφορούν όχι στην κατάργηση ή στον περιορισμό της ισχύος του ηγεμόνα αλλά στην επιβεβαίωσή της.

Στη διακρατική τάξη ο σκοπός της πολιτικής καθορίζεται από το συμφέρον που εκπορεύεται από τις σχέσεις δύναμης. Στο ενδο-κρατικό σύστημα διακηρύσσεται η επιδίωξη του δημοσίου, του γενικού ή αναλόγως του κοινού συμφέροντος. Στη διακρατική πολιτική τάξη, ο ηγεμόνας δεν υπόκειται στη δικαιοσύνη. Το ίδιο συμβαίνει, με αποχρώσεις, και στο ενδοκρατικό πεδίο κατά την πρόιμη ανθρωποκεντρική εποχή. Όντως, στην προ-αντιπροσωπευτική πολιτεία είναι η πολιτική τάξη που υπέρκειται της δικαιοσύνης, ενώ στην αντιπροσωπευτική και ιδίως στη δημοκρατία εξαιρείται της δικαιοσύνης η κοινωνία των πολιτών/δήμος.

Η διαφορά εντούτοις γίνεται πλέον ουσιώδης εάν ιδωθεί το ζήτημα αυτό υπό το πρίσμα της θεματικής του. Ο πολιτικός, κάτοχος της πολιτικής εξουσίας, σε ό,τι αφορά στις διακρατικές σχέσεις υπέρκειται του δικαίου για ένα σύνολο δράσεων που είναι μη διανοητές στο πλαίσιο του κράτους. Το διακρατικό/διεθνές δίκαιο δεν καταργεί συγκεκριμένα τον πόλεμο, θέτει απλώς κανόνες για τη διεξαγωγή του ώστε να περιορίσει την περιττή βαρβαρότητα¹⁸.

Με άλλα λόγια, στην κρατοκεντρική εποχή του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος η πολιτική αρμοδιότητα του κράτους δεν διέρχεται τα όριά του, διότι πέραν αυτού δεν συγκροτεί σύστημα. Επομένως, η πολιτική αρμοδιότητα του κράτους δεν αφορά στις διακρατικές σχέσεις, δηλαδή στη διοίκηση του συνόλου κοσμοσυστήματος. Παρόλαυτά, η πολιτική διαχείριση των υποθέσεων που αναφέρονται στο κοσμοσύστημα ανήκει στην αρμοδιότητα των κρατών. Το κενό ακριβώς αυτό έρχεται να καλύψει η πολιτική βούληση του κράτους-ηγεμόνα ή του ηγεμονικού συμπλέγματος κρατών, η οποία όμως για να αποκτήσει δύναμη αποφάσεως στο κοσμοσύστημα πρέπει είτε να υιοθετηθεί από τα άλλα κράτη είτε να την επιβάλει στανικώς, ή δια της βίας.

Ωστε, το ζήτημα της ειρήνης εναπόκειται στην «ισορροπία των δυνάμεων» που αντιπαράθενται στο κοσμοσύστημα, από τις συνθήκες, δηλαδή που είτε την καθιστούν συμπεριότερη σε σχέση με τον πόλεμο είτε κάνουν αβέβαιη την έκβαση του πολέμου¹⁹.

Οι ανωτέρω επισημάνσεις είναι, κατά τη γνώμη μας, αποδεικτικές του γεγονότος ότι η κρατοκεντρική περίοδος του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος ταξινομείται στο πρώιμο στάδιο της εξέλιξής του. Στο στάδιο αυτό, η διακρατική σχέση δεν συμπεριλαμβάνεται στις προτεραιότητές του, έτσι ώστε το πολιτικό διακύβευμα να υπαχθεί στις προδιαγραφές της ελευθερίας. Πιο συγκεκριμένα η πολιτειακή ελευθερία στον κρατοκεντρισμό εστιάζεται στους συντελεστές του, που είναι τα κράτη, δεν αφορά στα μέλη των κοινωνιών τους. Η ανθρωποκεντρική αναγνωρισιμότητα και εξέλιξη του κοινωνικού ανθρώπου περιορίζεται ουσιαστικά στο περιβάλλον της θεμελιώδους πολιτειακής κοινωνίας του κράτους. Κατά τούτο, η πολιτική πέραν του κράτους, στο μέτρο που ορίζεται ως το ταυτολογικό ισοδύναμο της δύναμης, καταγράφεται ως δεσποτική.

Η ιδιότητα του πολίτη -που ορίζει τη θέση του ατόμου στην πολιτειακή κοινωνία- είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την χώρα στην οποία ανήκει ο φορέας της. Πέραν αυτής το άτομο γίνεται απλώς ανεκτό, διαθέτει κατά περίπτωση ορισμένα δικαιώματα που συντρέχουν την ατομική ελευθερία. Όχι όμως την ελευθερία που επάγεται η ιδιότητα του πολίτη. Στην μετακρατοκεντρική ή οικουμενική κοσμοπολη, ο πολίτης αναγνωρίζεται επίσης ως κοσμοπολίτης, δηλαδή ως συστατικό μέρος της κοσμοπόλης. Εξ ου και η αρμοδιότητα της επιλογής ως προς τον τόπο άσκησης της πολιτειότητας ανήκει ουσιαστικά στον φορέα της και όχι στην πολιτεία²⁰.

Συνάγεται λοιπόν ότι η διαλεκτική της ειρήνης και του πολέμου παρακολουθεί εκ του σύνεγγυς την ανθρωποκεντρική ωρίμανση του συνόλου κοσμοσυστήματος. Όσο περισσότερο η πολιτική ορίζεται ως δύναμη τόσο λιγότερη ελευθερία απολαμβάνουν στον οικείο χώρο τα μέλη της κοινωνίας ή ορισμένες κοινωνίες έναντι άλλων και το αντίστροφο. Όσο διευρύνεται το υπόβαθρο των παραμέτρων που υποστηρίζει την ελευθερία τόσο η λογική της ισχύος υποχωρεί υπέρ των λειτουργιών της ειρήνης. Την προβληματική αυτή αποδίδουν αντιστοίχως τα στάδια του κρατοκεντρισμού και της οικουμένης, από τα οποία προκύπτει ότι η αδυναμία της ειρήνης να επικρατήσει στο νεότερο κόσμο είναι συμφύης με τον πρώιμο ανθρωποκεντρικό της χαρακτήρα, δεν είναι συνάδουσα με την ανθρώπινη φύση.

1. Οι πολιτείες ενώπιον του πολέμου και της ειρήνης στον κρατοκεντρισμό.

Η νεοτερικότητα συνοδεύει τη βεβαιότητά της ότι ο κρατοκεντρισμός αποτελεί το φυσικό κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον του ανθρώπου με την αντίληψη ότι η δημοκρατία είναι ως εκ του χαρακτήρος της φιλειρηνική²¹. Επομένως, υποστηρίζει **η διάδοση της δημοκρατίας στον κόσμο θα ενισχύσει την ειρήνη.**

Πριν επανέλθουμε στο λογικό σφάλμα της προσέγγισης αυτής και, οπωσδήποτε, στην ιδεολογική της προσημείωση, οφείλουμε να υπενθυμίσουμε ότι το πολίτευμα που σταδιοδρομεί στις μέρες μας, με το προσωνόμο αυτό δεν είναι δημοκρατικό ουδέ καν αντιπροσωπευτικό. **Η δημοκρατική αρχή, την οποία αγνοεί ακόμη και ως έννοια η νεοτερικότητα, επαγγέλλεται την ενσάρκωση του συνόλου του πολιτικού συστήματος από τη συγκροτημένη σε δήμο κοινωνία των πολιτών/ société des citoyens. Ο δήμος κατέχει, εν προκειμένω, την καθολική πολιτική αρμοδιότητα.** Η αντιπροσώπευση προσομοιάζει στη δημοκρατία κατά το ότι προϋποθέτει την πολιτειακή συγκρότηση της κοινωνίας των πολιτών (σε δήμο). Διαφέρει όμως από αυτήν κατά το ότι επιφυλάσσει στο δήμο μόνο τις αρμοδιότητες που αρμόζουν στην ιδιότητα του εντολέα. Ώστε, στην αντιπροσώπευση, το πολίτευμα επιμερίζεται ανάμεσα στον εντολέα/δήμο και στην εντολοδόχο πολιτική εξουσία²².

Στις μέρες μας, το πολίτευμα που αποκαλείται δημοκρατία αποκλείει την κοινωνία από το πολιτικό σύστημα, επιφυλάσسونτάς της ένα ρόλο ιδιώτη και, ακροθιγώς, μια λειτουργία νομιμοποίησης του πολιτικού προσωπικού στην εξουσία. Λειτουργία που σε καμία περίπτωση δεν ενσωματώνει την ιδιότητα του εντολέα. Στη θέση της συντεταγμένης πολιτικά κοινωνίας των πολιτών τοποθετείται η λεγόμενη “κοινωνία πολιτών” (civil society/société civile) και, ουσιαστικά, οι ομάδες που εξέχουν της κοινωνίας²³.

Οπωσδήποτε, το σύστημα αυτό είναι πιο ανοιχτό σε σύγκριση με τα ποικίλα όσα αυταρχικά ή ημι-αυταρχικά καθεστώτα που απαντώνται σε διάφορα σημεία του πλανήτη. Το ζήτημα, επομένως, στην εποχή μας τίθεται ως εξής: ποιο από τα δύο γνωστά σ’ αυτήν πολιτειακά συστήματα (το προ-αντιπροσωπευτικό ή το αυταρχικό) είναι περισσότερο επιρρεπής στην ειρήνη; Επιβεβαιώνεται όντως ο στερεότυπος ισχυρισμός της νεότερης επιστήμης ότι το προ-αντιπροσωπευτικό σύστημα (το αυτοαποκαλούμενο «δημοκρατία») διαθέτει από τη φύση του μια μεγαλύτερη προσηνεία προς την ειρήνη;

Δεν είναι στις προθέσεις μας να επανέλθουμε στο ζήτημα αυτό καθόσον ξεπερνάει το σκοπό μας. Ωστόσο, παρατηρούμε ότι, η σημειούμενη στις μέρες μας κοσμοσυστημική διακένωση των παραμέτρων του ανθρωποκεντρισμού -ιδίως της χρηματιστικής οικονομίας και της επικοινωνίας- δεν συνοδεύεται, προφανώς, από μια ανάλογη ανασυγκρότηση του συστήματος της πολιτικής. Το τελευταίο παραμένει αυστηρά προσδεμένο στο κράτος. Κατά τούτο, η κοσμοσυστημική διακένωση ιδίως των οικονομικών και επικοινωνιακών παραμέτρων δεν μπορεί παρά να μεταβάλλει άρδην τον ρόλο του και, κατ' επέκταση, τον χαρακτήρα των διακρατικών σχέσεων, προκειμένου να παρακολουθήσει τον νέο σκοπό της πολιτικής.

Στην περίπτωση αυτή αλλάζει και η λογική της εκτατικής πολιτικής λειτουργίας του κράτους. Άλλοτε το κράτος -κατά τη φάση της ανθρωποκεντρικής πρωτοοικοδόμησης- απέβλεπε στην εδαφική του επέκταση έτσι ώστε να δημιουργήσει έναν επαρκή ή φιλόδοξο, ανάλογο, εσωτερικό κοινωνικό χώρο, ικανό να υποστηρίξει την ανάπτυξη των παραμέτρων του (της χρηματιστικής οικονομίας κλπ). Η εκτατική αυτή λειτουργία του κράτους της πρωτο-ανθρωποκεντρικής οικοδόμησης (19^{ος}-20^{ος} αιώνας) αποδόθηκε με το πρόσχημο είτε του εθνικισμού είτε της αποικιοκρατίας. Και στις δύο περιπτώσεις το κράτος επιδίωκε τη διεύρυνση της επικράτειάς του.

Η εδραίωση των ανθρωποκεντρικών κοινωνιών στις χώρες της πρωτοπορίας συνέπεσε με τη σταδιακή χειραφέτηση και, συνακόλουθα, την αυτονόμηση των θεμελίων του ανθρωποκεντρισμού από το κράτος. Τα οποία θα φιλοδοξήσουν να διακτινωθούν, όπως προείπαμε, πέραν αυτού και μάλιστα να διεισδύσουν στη δεσποτική περιφέρεια του πλανήτη. Εφεξής, οι παράμετροι (η οικονομία κλπ) του ανθρωποκεντρισμού θα διεκδικήσουν μια εταιρική θέση στο διακρατικό πεδίο και, μάλιστα, την αυτονόμησή τους στο όνομα της “αυτορύθμισης” της αγοράς. Σε κάθε περίπτωση, αποτέλεσμα της εξέλιξης αυτής θα είναι να ενσωματωθεί εντέλει το σύνολο των κοινωνιών του πλανήτη στο ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα.

Στη φάση της κοσμοσυστημικής διακτίωσης των παραμέτρων (της οικονομίας κλπ) του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος, το δόγμα της πρωτοπορίας διδάσκει ότι η έννοια του πολιτικού εδάφους δεν είναι αναγκαία όσο άλλοτε, καθώς το οικονομικό έδαφος καταλαμβάνει ολοένα και πιο σημαντική θέση. Αυτό όμως δεν υποδηλώνει, χωρίς άλλο, ότι ο πόλεμος καθίσταται άχρηστος, αλλ' ότι **μεταλλάσσεται ο σκοπός του**. Αντίπαλος εφεξής είναι το πολιτικό καθεστώς που εμμένει στο δόγμα της πολιτικής κυριαρχίας ή στην αμφισβήτηση του διεθνούς καταμερισμού ή της “διεθνούς τάξης” και όχι αυτό καθεαυτό το κράτος. Το κράτος εφεξής δεν καλείται να διασφαλίσει για την “εθνική” οικονομία επαρκές έδαφος ή έστω να την προστατεύει στο πλαίσιο των συνόρων του, αλλά κυρίως στο σύνολο κοσμοσύστημα.

Η επισήμανση αυτή, συνδυάζεται με το γεγονός ότι όσο περισσότερο ανοιχτό στην ελευθερία είναι ένα καθεστώς τόσο μεγαλύτερη ανάγκη για νέους πόρους έχει, διότι περισσότερες είναι και οι ανάγκες των μελών του. **Το ερώτημα είναι εάν οι πόροι αυτοί παράγονται από την ίδια την κοινωνία που τις χρειάζεται ή η πολιτεία καλείται να τις αναζητήσει στο διακρατικό πεδίο**²⁴. Η διερώτηση αυτή εγείρει αναπόφευκτα το ζήτημα της θέσης ενός εκάστου στη διακρατική τάξη και, συγκεκριμένα, του ελέγχου των πρώτων υλών, των επικοινωνιών, των όρων του εμπορίου κλπ, με δεδομένο ότι το θεμέλιό της εδράζεται στη λογική των σχέσεων δύναμης.

Στο πλαίσιο αυτό, η λεγόμενη «δημοκρατία» και, συγκεκριμένα, το πολιτικό σύστημα που ως εκ της φύσεώς του προσιδιάζει περισσότερο στο κλίμα της «οικονομίας της αγοράς», θα κληθεί ασφαλώς να αναλάβει την πολιτική διαχείριση της πλανητικής περιμέτρου. Διότι υπερέχει συγκριτικά από το αυταρχικό καθεστώς, το οποίο στις μέρες εμφανίζεται αρωγός των δυνάμεων της συντήρησης. **Η «δημοκρατία» επομένως προβάλλει ως το πολιτικό εργαλείο που εξυπηρετεί το «ανοιχτά σύνορα» και, κατ' επέκταση, το ηγεμονικό σύμπλεγμα που διατηρεί την πρωτοβουλία των κινήσεων και ελέγχει την οικονομική και την επικοινωνιακή αγορά**. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι, μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, η εκσυγχρονιστική μεθερμήνευση του κρατούντος πολιτικού συστήματος, προέβλεπε ως ζητούμενο την συνάντηση των «ομάδων συμφερόντων» με τους πολιτικούς συντελεστές του κράτους και όχι με το σώμα της κοινωνίας των πολιτών. Η πεμπτοσύνη της «δημοκρατίας» συμπίπτει εφεξής με το πρόταγμα της «καλής διακυβέρνησης» και της «κοινωνίας πολιτών» που προβάλλει ως σκοπό της πολιτικής το συμφέρον της αγοράς²⁵. Το πρόταγμα ακριβώς αυτό οδήγησε στο τέλος του 20^{ου} αιώνα στην ολοκληρωτική ανατροπή της ισορροπίας μεταξύ κράτους-κοινωνίας-αγοράς, σε βάρος της κοινωνίας των πολιτών²⁶.

Σε κάθε περίπτωση, το ηγεμονικό σύμπλεγμα που διακινεί την ιδέα της «δημοκρατίας» (της «διακυβέρνησης», της «κοινωνίας πολιτών», της “αγοράς” κλπ) έχει απέναντί του δυνάμεις (π.χ. η Κίνα) ή συμπλέγματα δυνάμεων (π.χ. οι Άραβες) που επιζητούν την αναθεώρηση των όρων της παγκόσμιας οικονομίας με τη δική τους συμμετοχή ή την αποτροπή της άλωσης της εσωτερικής αγοράς. Εντούτοις, το εγχείρημά τους επικαλείται ευρέως τη λογική και τα «εργαλεία» της εποχής της πολιτικής κυριαρχίας του κράτους, την οποία εμβολιάζουν με το πρόσημο του αυταρχικού (ή θεοκρατικού) καθεστώτος.

Στην πραγματικότητα, η αντιπαλότητα αυτή, φέρνει αντιμέτωπες τις κοινωνίες της πρωτο-ανθρωποκεντρικής πρωτοπορίας με εκείνες που μόλις επιχειρούν να οικοδομήσουν την απλώς ανθρωποκεντρική τους ιδιοσυστασία και θέση στο σύνολο κοσμοσύστημα. Στις τελευταίες αυτές κοινωνίες επαναλαμβάνεται αναλογικά η διαδικασία της μετάβασης από τη δεσποτεία στον ανθρωποκεντρισμό που διένυσαν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες το προηγούμενο διάστημα.

1. Η δημοκρατία και ο πόλεμος

Διαπιστώσαμε ήδη πως μολονότι το νεότερο πολιτικό σύστημα δεν είναι δημοκρατικό, παραμένει ανοιχτό στην ατομική ελευθερία και στα κοινωνικο-πολιτικά δικαιώματα, όσο τουλάχιστον το επιτρέπει η αγορά. Αυτό σημαίνει ότι απορρίπτει τη λογική της δύναμης και την συνακόλουθη αυτοδικία στο εσωτερικό του κράτους. Από την άλλη, αν και συγκροτεί το σύστημα της πολιτικής με πρόσημο την πολιτικά κυρίαρχη εξουσία, ισχύει επί της αρχής ό,τι

και στη δημοκρατία. Παράγει μεγαλύτερες ανάγκες απ' ότι ένα δεσποτικό (π.χ. η απόλυτη μοναρχία, η θεοκρατία) ένα ολοκληρωτικό (ο φασισμός, ο υπαρκτός σοσιαλισμός) ή ένα αυταρχικό καθεστώς. Και όπως επισημάναμε ήδη, τις ανάγκες αυτές οι χώρες που δύνανται επιχειρούν να τις ικανοποιήσουν με την εισαγωγή συμπληρωματικών πόρων από το διακρατικό περιβάλλον. Στο επίπεδο αυτό, σημαίνουσα θέση καταλαμβάνουν οι πολιτικές συμμαχίες, δηλαδή η σύνθεση των συμφερόντων που διακινούν οι άρχουσες δυνάμεις των κρατών.

Οπωσδήποτε, η διαλεκτική αυτή της σχέσης εσωτερικών και εξωτερικών πόρων είναι πολυσήμαντη: έχει να κάνει με την νομιμοποίηση του συστήματος και, κατ'επέκταση, με την αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ κοινωνίας και «αγοράς». Η άρχουσα τάξη των χωρών του ηγεμονικού συμπλέγματος αντλεί από το εξωτερικό την αναπλήρωση των απωλειών που συνεπάγεται η ανταποδοτικότητα στη συναίνεση της κοινωνίας, και συγχρόνως, την συμπληρωματική ισχύ για τη διασφάλιση της πολιτικής της ηγεμονίας. Οι άρχουσες ομάδες των χωρών της περιφέρειας ανταλλάσσουν με τη σειρά τους την εξάρτηση με την εισαγωγή πρόσθετης ασφάλειας.

Οι επισημάνσεις αυτές αναδεικνύονται κατά τρόπο εύγλωττο στα παράδειγμα της Αθηναϊκής πόλεως, η οποία αποδίδει το πρώτο και μοναδικό παράδειγμα δημοκρατίας στον ιστορικό κόσμο. **Όσο η πολιτεία της Αθήνας εξελισσόταν ανθρωποκεντρικά γινόταν εξωστρεφής και επιχειρούσε να διοχετεύσει την ανάπτυξή της σε έναν συνεχώς διευρυνόμενο περιμετρικά ζωτικό χώρο.** Η σταδιακή μετάβαση στην ανθρωποκεντρική και, περαιτέρω, στη δημοκρατική πολιτεία συνάδει με μια ανάλογη ανάπτυξη των παραμέτρων που επέβαλαν την ανάγκη της. Η κοινωνική και η πολιτική ελευθερία (η δημοκρατία) συνεπάγεται την καλλιέργεια πολλαπλασίων αναγκών και, επομένως, την αναζήτηση αντίστοιχων πόρων για την ικανοποίησή τους. Η οικοδόμηση της οικονομικής «αυτοκρατορίας» της Αθήνας και η φιλοδοξία της να ηγεμονεύσει στο ελληνικό κοσμοσύστημα συμβαδίζουν με την εσωτερική της πορεία προς την ανθρωποκεντρική ολοκλήρωση που επάγεται η δημοκρατία.

Η εσωτερική αυτή πορεία της Αθηναϊκής πολιτείας θα οδηγήσει στην πρόσληψη και της πολιτικής επίσης ως αυτονομίας, δηλαδή ως του πεδίου εμπέδωσης της καθολικής ελευθερίας των πολιτών της. Στις εξωτερικές της σχέσεις όμως η δημοκρατία αντιστοιχείται με ένα πλήρες «σύστημα» αυταρχικών διευθετήσεων, παρεμβάσεων και πολεμικών αναμετρήσεων με κορυφαία εκείνη του ολοκληρωτικού κοσμοσυστημικού πολέμου που αποκλήθηκε Πελοποννησιακός²⁷.

Η Αθήνα είχε στην πραγματικότητα απέναντί της την ομόλογη «ιμπεριαλιστική» πόλη της Κορίνθου η οποία όμως διαμόρφωνε τις πολιτικές της από μια ολιγαρχικά κυρίαρχη χρηματιστική τάξη και όχι προεχόντως από τον δήμο. Εξού και έδινε μεγάλη έμφαση στην οικονομική «διαχείριση» της αυτοκρατορίας της απ' όσο η Αθήνα η οποία ήταν περισσότερο επεμβατική πολιτικά. Η Σπάρτη, αντιθέτως, κλείστηκε σταδιακά στον εαυτό της και λειτούργησε αμυντικά στις εξωτερικές σχέσεις, αφού ήταν αναγκασμένη να διεξαγάγει ατέρμονους εσωτερικούς πολέμους για τον έλεγχο των ειλωτών.

Συμπέρασμα

Το διακύβευμα του πολέμου και της ειρήνης σε ό,τι αφορά στο ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα συναρτάται με τον βαθμό της ολοκλήρωσής του. Αποτελεί συγκεκριμένα φαινόμενο που απαντάται στην κρατοκεντρική του φάση, ενώ κατά την μετα-κρατοκεντρική ή οικουμενική του περίοδο ο πόλεμος εξορίζεται πέραν των συνόρων της κοσμοπόλης.

Στο πλαίσιο του κρατοκεντρισμού, ο πόλεμος επιβεβαιώνει τον περιορισμένο ορίζοντα του ανθρωποκεντρικού του αναπτύγματος. Όντως, η ανθρωποκεντρική ολοκλήρωση κατά την κρατοκεντρική περίοδο εστιάζεται στο εσωτερικό της θεμελιώδους κοινωνίας (του κράτους). Από την άλλη, ο πόλεμος αποβαίνει ολοένα και περισσότερο επιχείρημα της πολιτικής σχέσης όσο οι οικείες κοινωνίες οδεύουν προς τη δημοκρατία. Η ανθρωποκεντρική

ολοκλήρωση δημιουργεί μεγαλύτερες ανάγκες και, ως εκ τούτου, η στενότητα των αγαθών βαθαίνει το ρήγμα των αντιθέσεων και, περαιτέρω, την προσφυγή στη βία για την απόκτησή τους.

Συγχρόνως, το αντικείμενο του πολέμου αλλάζει αναλόγως με την φάση που διέρχεται το δεσποτικό ή το ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα. Η παρακολούθηση της αιτιολογίας των πολέμων κατά την περίοδο της μετάβασης από τη δεσποτεία στον ανθρωποκεντρισμό και, προφανώς, κατά τη φάση της εδραίωσης της πρωτο-ανθρωποκεντρικής εποχής στον νεότερο ευρωπαϊκό χώρο, επιβεβαιώνει με εύλωτο τρόπο την επισήμανση αυτή.

Σε κάθε περίπτωση, το διακύβευμα του πολέμου και της ειρήνης συναρτάται με τον τρόπο πρόσληψης της πολιτικής ως φαινομένου. Η πολιτική ως δύναμη που μαρτυρεί ο πρώιμος ανθρωποκεντρισμός, προσιδιάζει στη δεσποτεία, εν αντιθέσει προς την πολιτική εντός του ανθρωποκεντρικού κράτους που προσλαμβάνεται ως εξουσία (στην προ-αντιπροσωπευτική και εν μέρει στην αντιπροσωπευτική φάση) και εν τέλει ως πεδίο άσκησης της ελευθερίας (στη δημοκρατία). Στην οικουμενική κοσμοπολη, η πολιτική προσαρμόζεται στο διατακτικό της διαπολιτειακής ανθρωποκεντρικής εμπειρίας με αποτέλεσμα το πρόσημό της να αναφέρεται ανάλογα στη δομημένη εξουσιαστικά ή με όρους πολιτικής, ελευθερίας όχι όμως στη δύναμη.

Κατά τούτο, οι θεωρίες της νεοτερικότητας στο μέτρο που εμπνέονται μονοσήμαντα από τον περιορισμένο ορίζοντα της εποχής της είτε πάσχουν γνωσιολογικά είτε κινούνται απολογητικά προς το ηγεμονικό διατακτικό του κρατοκεντρισμού. Εξού και οι υποθέσεις για την “αιώνια” ή μη ειρήνη συλλαμβάνονται ως ουτοπικές, δηλαδή φύσει ανεδαφικές και, ως εκ τούτου, ανέφικτες. Αποδίδουν επιθυμίες ή διανοητικές κατασκευές, όχι όμως και μια πραγματολογική προσδοκία που να απορρέει από την κοσμοσυστημική γνωσιολογία.

1Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένους κλασικούς συγγραφείς, όπως τους C.v. Clausewitz, R. Aron, H. Arendt, C. Castoriadis etc. Ο Clausewitz, Carl Von (1976, rev. 1984). *On War*. edited and translated by Michael Howard and Peter Paret. Princeton: Princeton University) ορίζει τον πόλεμο ως πράξη βίας που αποσκοπεί στον εξαναγκασμό του αντιπάλου να υποκύψει στην θέλησή μας”. Αλλού θα υπογραμμίσει ότι ο πόλεμος είναι πράξη εξαναγκασμού και, επομένως, αποστέρησης ελευθερίας, ενώ δεν παραλείπει να διακρίνει επίσης τους ανατρεπτικούς πολέμους που αποβλέπουν στην ελευθερία. Διευκρινίζεται εν προκειμένω ότι ο Εμφύλιος πόλεμος αποτελεί το σημείο ρήξης του εσωτερικού συστήματος που οδηγεί στην αντιμετώπιση της ενδοκοινωνικής πραγματικότητας με τους όρους της κρατοκεντρικής δικαιοταξίας. Το κείμενο αυτό εξετάζει βασικά το ζήτημα του πολέμου και της ειρήνης στο σύνολο κοσμοσύστημα.

2Michael Walzer, *Just and unjust wars : a moral argument with historical illustrations*, Basic Books, New York, 1977; R. Aron, *Paix et guerre entre les nations*, Paris, Calmann Lévy, 1962; J. B. Elshtain, «Just War Against Terror», *Journal of Military Ethics*, Volume 4/2005, pages 52 - 59; M. Howard, G. Andreopoulos, M. Shulman, *The Laws of War: Constraints of Warfare in the Western World*, New Haven, Yale University Press, 1994; P. Deramaix *Le poids des armes sur la théorie de la « guerre juste »*, [<http://membres.lycos.fr/patderam/war2.htm>] ; Charles Benjamin, *La théorie de la guerre juste face au terrorisme et à la lutte antiterroriste*, Centre d'études politiques étrangères et de sécurité, Université de Montreal, 2007; Jean Colin, *Les transformations de la guerre. Une lecture de Colin*, Economica, Paris, 1989.

3Βλέπε σχετικά την εμπειριστατωμένη ανάλυση του Πα. Κονδύλη, *Θεωρία του πολέμου*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1999. Επίσης, R. Aron, op.cit.; J.P. Schott, *Agression*, Sicago, 1958; Boulding Elise, *Cultures of peace : the hidden side of history*, N.Y., Syracuse University Press, 2000; Boulding Kenneth, *Conflict and Defense*, New York, Harper and Row, 1962; Burton John, *Conflict: Resolution and Prevention*, New York, St Martin's Press, 1990; David Charles-Philippe, *La guerre et la paix, Approches contemporaines de la sécurité et de la stratégie*, Paris, Presses de Sciences Po, 2006; Galtung Johan, *Peace by Peaceful*

Means: Peace and Conflict, Development and Civilization, London, Sage, 1996; Hermann, Margaret G. and Charles W. Kegley, Jr. 1995, "Rethinking Democracy and International Peace: Perspectives From Political Psychology." *International Studies Quarterly* (39) 511-533.

4 Ιδρυτής της θεωρίας για τη "σύγκρουση των πολιτισμών" εμφανίζεται ο Samuel P. Huntington (*Le Choc des Civilisations*, éd. Odile Jacob, Paris 1999 (édition originale : *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order*, 1993). Εντούτοις, οι ρίζες της είναι βαθιές και ανάγονται στην εποχή της Αναγέννησης και της μετέπειτα μετάβασης της δυτικής Ευρώπης από τη δεσποτεία στον ανθρωποκεντρισμό. Για την αντίκρουση της υπόθεσης αυτής και το αβαθές της γνωσιολογικής της επιχειρηματολογίας, βλέπε G.Contogeorgis, *Du Nouvel Ordre International*. Samuel Huntington et "le Choc des Civilisations": "Civilisation religieuse" ou cosmosystème?, in *Revista de Historia das Ideias*, au Portugal (Coimbra), 2003, σελ. 107-131.

5 Όπως για παράδειγμα των Kenneth Boulding (οι θεωρίες της "αδιατάρακτης ειρήνης"), Johan Galtung (η θεωρία της "θετικής ειρήνης"), John Burton (η θεωρία των "θεμελιωδών αναγκών") κλπ. Η βιβλιογραφία που συσχετίζει τη "δημοκρατία" με την ειρήνη είναι άφθονη. Βλέπε ενδεικτικά, Nils Petter Gleditsch and Håvard Hegre, "Peace and Democracy: Three Levels of Analysis", *Journal of Conflict Resolution* 1997, pp. 41, 283; Zeev Maoz, "The Controversy over the Democratic Peace: Rearguard Action or Cracks in the Wall?" *International Security*, Vol. 22, No. 1. (Summer, 1997), σελ. 162-198; "An Institutional Explanation of the Democratic Peace", Bruce Bueno de Mesquita; James D. Morrow; Randolph M. Siverson; Alastair Smith *The American Political Science Review*, Vol. 93, No. 4. (Dec., 1999), σελ. 791-807; Arvid Raknerud. and Håvard Hegre *The Hazard of War: Reassessing the Evidence for the Democratic Peace* *Journal of Research* 1997; 34; 385; Barkawi, Tarak, and Mark Laffey, *Democracy, Liberalism, and War: Rethinking The Democratic Peace Debate (Transformations In Politics and Society)*, Lynne Rienner Publishers (August 1, 2001); Bremer, Stuart A. "Democracy and Militarized Interstate Conflict, 1816-1965." *International Interactions* 18 (No. 3, 1993): 231-249; Dixon, William J. 1993. "Democracy and The Management Of International Conflict." *Journal of Conflict Resolution* (37:1 March) 42-68; Dixon, William J. 1994. "Democracy and The Peaceful Settlement Of International Conflict." *American Political Science Review* (88:1 March) 1-17; Dizerega, Gus. 1995. "Democracies and Peace: The Self-Organizing Foundation For The Democratic Peace." *Review Of Politics* (57:2 Spring) 279-308.; Doyle, Michael. "Liberalism and World Politics." *American Political Science Review* (December, 1986): 1151-1169; Gleditsch, Nils Petter. "Democracy and Peace." *Journal Of Peace Research* 29 (4, 1992): 369-376; Levy, Jack. 1994. "The Democratic Peace Hypothesis: From Description To Explanation." *Mershon International Studies Review* (38 October) 352-354; Macmillan, John. 1998. *On Liberal Peace: Democracy, War and The International Order*. New York, NY: I.B. Tauris Publishers.

6. Kant Emmanuel, *Vers la paix perpétuelle (1796)*, Paris, Garnier Flammarion, 1993. Επίσης, J.J.Rousseau, στο *Jugement du Projet de paix perpétuelle de Monsieur l'Abbé de Saint-Pierre (1756)*. Στο κλίμα αυτό εγγράφεται η σκέψη πολλών στοχαστών όπως των J.G.Fichte, H. Kelsen, Arnlon Toynebee, K.Τσάτσος κλπ. Ο J.Rawls (*A Theory of Justice*, 1971) συντάσσεται με την ιδέα μιας (ομοσπονδιακής ή μη) συνάντησης των κρατών, για να καταλήξει ότι προϋπόθεση της ειρήνης είναι η "φιλελεύθερη δημοκρατία". Αυτή ακριβώς αποτελεί και την αφετηρία της νομιμοποίησης του πολέμου, ο οποίος τελικά στρέφεται κατά των εχθρών της φιλελεύθερης και δημοκρατικής νομιμότητας. Οι δημοκρατίες, προφανώς, δεν πολεμούν μεταξύ τους, αλλά μόνο κατά των διακηρυγμένων εχθρών τους. Με ανάλογες προσεγγίσεις καταγίνεται επίσης ο J. Habermas (Ο μεταεθνικός αστερισμός, Αθήνα, Πόλις, 2003. Του ίδιου, *La paix perpétuelle. Le bicentenaire d'une idée Kantienne*. Paris, Les Éditions du Cerf, 1996); Kennedy Paul, *Preparing for the Twenty-First Century*, Clearwater, FL, U.S.A., Random House Inc, 1993.

7 Από τους Έλληνες κλασικούς έως τους νεότερους στοχαστές, στους οποίους εγγράφεται το σύνολο της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων. Η έννοια της ισχύος διαφέρει εάν αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο του κράτους/συστήματος ή στις διακρατικές σχέσεις. Η ισχύς στο εσωτερικό του κράτους/συστήματος καθώς τοποθετείται σε ένα κανονιστικό περιβάλλον προσομοιάζει με την επιρροή. Το κράτος διεκδικεί για τον εαυτό του το μονοπώλιο της βίας. Από την άλλη, η ισχύς και η δύναμη δεν ταυτίζονται οπωσδήποτε με τον πόλεμο. Ο πόλεμος είναι ο τρόπος της βίαιης αντίθεσης, δηλαδή της δια των όπλων αντιπαράθεσης και επιβολής της βούλησης τρίτου τινός. Για την έννοια της δύναμης περισσότερο στους H. Arent (*On Violence*. Harvest Books, New York: Harcourt, Brace and World, 1970), R.Aron, *op.cit.*; Bertrand de Juvenel (*Power: The Natural History of its Growth*, London, 1945).

8 Περισσότερα για την κοσμοσυστημική γνωσιολογία στο Γ.Κοντογιώργης, “Προλεγόμενα για μια κοσμοσυστημική θεώρηση του ιστορικού γίνεσθαι”, στο Δημ. Κούτρας (επιμ.), *Φιλοσοφία της ιστορίας και του πολιτισμού*, Αθήνα, (2002), 2004. Επίσης του ίδιου, *Το ελληνικό κοσμοσύστημα, τ. Α΄ Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης*, Αθήνα, Σιδέρης, 2006, σελ. 17-66.

9 Περισσότερα στο Γ. Κοντογιώργης, *όπ.παρ.*, σελ. 203 επ., 279 επ.

10 Η ελευθερία, όπως την αντιμετωπίζουμε εδώ, δεν είναι αυτοφυής ούτε συμφυής με τον άνθρωπο. Υπάρχει και αναπτύσσεται υπό την επήρεια των παραμέτρων που υποστασιοποιούν το ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα. Οι κοινωνίες της δεσποτείας υποβάλλονται σε ένα ιδιοκτησιακό καθεστώς και επομένως δεν είναι ελεύθερες.

11 Βλέπε σχετικά *όπ.παρ.*, σελ. 449 επ.464 επ.

12 *Όπ.παρ.*

13 Της εποχής των πόλεων κρατών, από τους κρητομηκοναϊκούς χρόνους έως τον 4ο αιώνα για τον μητροπολιτικό ελληνικό χώρο και την ανατολική παρειά του και έως τη ρωμαϊκή πολιτική κυριαρχία για την ελληνική δύση.

14 Για την αιτιολογική βάση της διαδικασίας που οδήγησε στη μετάβαση από τον κρατοκεντρισμό στην οικουμένη βλέπε Γ.Κοντογιώργης, *Το ελληνικό κοσμοσύστημα*, *όπ.παρ.*, σελ. 449 επ.

15 Όπως το σημερινό ή εκείνο της πόλης του Δράκοντα και του Σόλωνα.

16 Για τα στάδια αυτά που ανάγονται στην εμπέδωση της ελευθερίας, πέραν του ατομικού, στο κοινωνικό και στο πολιτικό πεδίο, βλέπε τις μελέτες μας, *Το ελληνικό κοσμοσύστημα*, *όπ.παρ.*, και *Η δημοκρατία ως ελευθερία. Δημοκρατία και αντιπροσώπευση*, Αθήνα, Πατάκης, 2007. Επίσης, του ίδιου, “*Democracy and Representation. The question of freedom and the typology of politics*”, *In E.Venizelos, A.Pantelis(eds.), Civilization and Public Law, London, 2005, pp. 79 –92, και μια γαλλική εκδοχή του στο D.Damamme (ed.), La démocratie en Europe, L’Harmattan, Paris, 2004 (« La démocratie comme liberté »).*

17 Επισημαίνεται ότι η σύνδεση της δύναμης και του πολέμου με τον καταναγκασμό και την αποστέρηση της ελευθερίας δεν αφορά γενικώς την εν γένει λειτουργία τους. Η υπεράσπιση της ελευθερίας αποτελεί την άλλη διάσταση που εγγράφεται επίσης στη λειτουργία της δύναμης και του πολέμου. Η διάσταση όμως αυτή αφορά στο σκοπό της και όχι στον χαρακτήρα τους αυτόν καθεαυτόν. Βλέπε σχετικά, Κανδύλης, *όπ.παρ.*

18 Το ερώτημα εάν το Διεθνές Δίκαιο οφείλει να νομιμοποιεί και να ρυθμίζει τον πόλεμο ή να τον θέσει εκτός νόμου έχει προφανώς μόνο ρητορική αξία, αλλά και ιστορικό βάθος. (R.Aron, *op.cit.*, *Grotius Hugo, Le droit de la guerre et de la paix, Caen, Presses de l’Université de Caen, 1984*). Σε κάθε περίπτωση, είναι φύσει εξωπραγματικό ως μη συνάδον με την κρατοκεντρική συγκρότηση του κόσμου.

19 Το ζήτημα της ισορροπίας των δυνάμεων αποτέλεσε σταθερά το σημείο της προσοχής καθώς θεωρήθηκε ως το κατεξοχήν μέσον που θα απέτρεπε τον πόλεμο. Ο David Hume στο

δοκίμιό του *On the Balance of Power* διαπιστώνει ήδη ότι στη λογική αυτή στηρίχθηκε η προβληματική για τον πόλεμο και την ειρήνη κατά την κρατοκεντρική περίοδο της πόλης. Στην κατεύθυνση αυτή θα κινηθεί, για παράδειγμα, ο Ιέρων των Συρακουσών με το επιχείρημα ότι “η συγκέντρωση σε μια και μόνη χώρα δυσανάλογα μεγάλης ισχύος καθιστά τους γείτονες απολύτως ανίκανους να υποστηρίξουν τα δικά τους”. Από την πλευρά του ο R.Aron θα διακρίνει την “ειρήνη δια του δικαίου” και την “ειρήνη δια της αυτοκρατορίας”, κινούμενος ωστόσο στο ίδιο πραγματολογικό πλαίσιο της κρατοκεντρικής δικαιοταξίας (op.cit.). Επίσης Κορνήλιος Καστοριάδης, *Μπροστά στον πόλεμο*, Αθήνα, χχ. Παρόλ'αυτά ο Θουκυδίδης μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο θεωρητικός της ισορροπίας των δυνάμεων βάσει της οποίας θα κατοχυρωθεί περισσότερο η ειρήνη στον κρατοκεντρισμό.

20 Για τα ζητήματα αυτά καθώς και για την μορφολογία της πολιτειότητας που εισάγει η κοσμοσυστημική γνωσιολογία, βλέπε Γ.Κοντογιώργης, *Πολίτης και πόλις. Έννοια και τυπολογία της πολιτειότητας*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2003. Επίσης, του ίδιου, “Le citoyen dans la cité», B.Badie, P.Perrineau (ed.), *Le citoyen*, Paris, Les presses de sciences po., 2000.

21 Για το ζήτημα αυτό παραπέμπουμε στη σχετική βιβλιογραφία, στην υποσημείωση 5. Συμφωνείται γενικώς ότι “η εξωτερική πολιτική μεταβάλλεται μαζί με την αλλαγή του καθεστώτος”, ότι δηλαδή η “εξωτερική δράση των κρατών επηρεάζεται από την ιδεολογία και την κοινωνική οργάνωση” (R.Aron, όπ.παρ.). Συνομολογείται όμως ότι η διαβεβαίωση αυτή οφείλει να επαληθεύεται κάθε φορά ως προς την βαθμό της ακολουθίας της, δεδομένου ότι συντρέχουν και άλλοι λόγοι που καθορίζουν τις σταθερές της εξωτερικής πολιτικής των κρατών.

22 Για το ζήτημα αυτό βλέπε, Γ. Κοντογιώργης, *Η δημοκρατία ως ελευθερία*, όπ.παρ.

23 *Όπ.παρ.* Η νεοτερικότητα διδάσκει εν προκειμένω ότι πέτυχε το ακατόρθωτο: να “εφεύρει” ένα πολιτικό σύστημα που συστεγάζει δυο φύσει ασύμβατα μεταξύ τους πολιτικά συστήματα (την αντιπροσώπευση και τη δημοκρατία), τη στιγμή που δεν είναι ούτε αντιπροσωπευτικό ούτε πολλώ μάλλον δημοκρατικό.

24 Μια ξεχωριστή ως προς τις προεκτάσεις της επιχειρηματολογία στο ζήτημα αυτό αναπτύσσεται στο έργο μας, *La théorie des révolutions chez Aristote*, Παρίσι, LGDJ, (1975), 1978 (*Η θεωρία των επαναστάσεων στον Αριστοτέλη*, ελλ.μτφ. Αθήνα, Λιβάνης, 1982).

25 G.Contogeorgis, “Bonne gouvernance et démocratie”, in F. Maron, I.Horga, R. de la Bross (dir.), *Madia and the Good Governance Facing the Challenge of the E.U. Enlargement*, Bruxelles, International Institute of Administrative Sciences, 2005, σελ. 11-26.

26 Βλέπε τα έργα μας, “État, marché et société. La question de l'équilibre dans la relation entre société et politique», in *Eurolimes*, 8/2009, σελ. 129-139 και 12/2008. *Οι νέοι, η ελευθερία και το κράτος*, Αθήνα, Ιανός, 2009.

27 Για τη διαλεκτική της σχέσης μεταξύ δημοκρατίας και διακρατικής βίας στο περιβάλλον της κρατοκεντρικής περιόδου του ελληνικού κοσμοσυστήματος, βλέπε τη μελέτη μας, *Το ελληνικό κοσμοσύστημα*, όπ.παρ.

Π. Ήφαιστος – P. Ifestos

www.ifestosedu.gr – info@ifestosedu.gr

<https://www.facebook.com/p.ifestos>

<https://www.facebook.com/Ifestos.DimotisBBB>

<https://www.facebook.com/panayiotis.ifestos>